

Forskningsdata och juridik

Digital utbildning Högskolan Dalarna
den 9 november 2022

Christian Olofsson, advokat

**Wallin /
Olofsson**
ADVOKATBYRÅ

1

Forskningsdata och juridik

Digital utbildning Högskolan Dalarna

Kl. 9.15 – 12.00 (10 min paus kl. 10.00 och kl. 11.00)

- Handlingsoffentlighet, sekretess och arkivering
- Etikprovning
- Dataskyddsförordningen
- Upphovsrätt
- Öppen tillgång till forskningsdata

Ställ frågor i chatten eller
genom att räkka upp handen

Kom ihåg att stänga av mikrofonen

**Wallin /
Olofsson**
ADVOKATBYRÅ

2

Advokat Christian Olofsson

- Arbetat som jurist sedan år 2004, advokat sedan år 2012
- Arbetat med universitet och högskolor sedan år 2008
- Bakgrund från antidiskrimineringsbyrå, Uppsala tingsrätt och affärsjuridiska advokatbyråer
- Arbetar med arbetsrätt, diskrimineringsrätt, avtalsrätt och immaterialrätt
- Ombud för universitet och högskolor i allmän domstol och arbetsdomstolen

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

3

Forskningsdata

Forskningsdata: digital information som har samlats in för att analyseras i ett vetenskapligt syfte.

T.ex. resultat från experiment och mätningar, observationer från fältarbete, statistik, enkätsvar, intervjuer och bilder.

Metadata: Information som beskriver innehållet i forskningsdata, hur, när och av vem forskningsdata har tagits fram, hur det är strukturerat och ev. om det behövs speciell mjukvara för att läsa eller analysera data.

(Öppen tillgång till forskningsdata, Vetenskapsrådet 2015)

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

4

Exempel på forskningsdata

- resultat från experiment och mätningar,
- observationer från fältarbete,
- statistik,
- enkätsvar,
- intervjuer,
- inlägg från internet,
- bilder och filmer, samt
- ...

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

5

Forskningsdata som allmän handling (1)

- **Forskningsdata är en allmän handling om**
  - Handling
  - Förvarad hos myndighet, t.ex. statlig lärosäte
  - Inkommen eller upprättad
- **Handlingsoffentligheten**
  - Rätt vem som helst att ta del av allmänna handlingar
- **Undantag för uppgifter som omfattas av sekretess**

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

6

Forskningsdata som allmän handling (2)

Handling

- Framställning i skrift eller bild
- Upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt hjälpmedel.
- Sammanställning av uppgifter ur en upptagning för automatiserad behandling
  - rutinbetonade åtgärder och
  - myndigheten har befogenhet att göra sammanställningen tillgänglig.

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

7

Forskningsdata som allmän handling (3)

Allmän handling om

• Inkommen

- När den har anlänt till myndigheten
- När den annars kommit behörig befattningshavare till handa

• Upprättad

- Huvudregeln: Expedierad
- Icke expedierad, tillhör ett **ärende**: När det ärende till vilket handlingen hänför sig har slutbehandlats
- Icke expedierad, tillhör **inte ett visst ärende**: När den justerats av myndigheten eller på annat sätt färdigställts

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

8

Forskning som faktiskt handlande eller ärende

- **Faktiskt handlande**
  - Inte handläggning av ärenden
  - Myndighetens faktiska agerande, t.ex. köra buss, dirigera trafiken, släcka bränder, hålla lektioner i skolan, göra kirurgiska ingrepp på sjukhuspatienter.
- **Ärende**
  - Kännetecknas av att det avslutas genom ett uttalande som är avsett att få faktiska verkningar för en mottagare eller att påverka andra.
- **Forskning har historiskt ansetts utgöra faktiskt handlande**
- **Forskning som ärende (KR Sthlm 6378-13)**
  - Handlingar som hade upprättats på lärosätet, ej expedierade
  - Ingick i en pågående forskningsstudie där analys och utvärdering av insamlade data pågick
  - KR ansåg att forskningsprojektet, mot bakgrund av projektplanen och att resultatet av forskningen skulle publiceras, var ett ärende.
  - Ärendet var inte slutbehandlat, dvs. handlingarna inte allmänna.

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

9

Forskningsdata som allmän handling (4)

- **Sekretess för uppgift**
  - Endast enligt offentlighet- och sekretesslagen eller annan författning
  - Prövning av lärosätet
  - Lärosätets beslut kan överklagas till domstol (kammarrätt)
  - Lärosätet kan aldrig garantera sekretess för uppgifter
- **Exempel på sekretess för forskningsdata**
  - Sekretess hos annan myndighet överförs till lärosäte i forskningsverksamhet (OSL 11:3)
  - Uppgift hälsa och sexualliv (OSL 21:1)
  - Personuppgifter (OSL 21:7): Sekretess om det kan antas att uppgiften kommer att behandlas i strid med dataskyddlagstiftningen eller etikprövningslagen av den som begärt ut uppgifterna.
  - Psykologisk undersökning för forskningsändamål (OSL 24:1)
  - Enskilda affärshemligheter (OSL 24:5): Sekretess för uppgift om en enskilda affärs- eller driftförhållanden, uppfinningar eller forskningsresultat om det finns överenskommelse om sekretess

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

10

Skyldighet att spara forskningsdata

- Allmänna handlingar ska sparas i lärosätets arkiv (3 § arkivlagen)
  - Föreskrifter för gallring (radering) av allmänna handlingar meddelas av Riksarkivet
  - Handlingar i forskningsverksamhet får gallras med följande undantag:
    - Handlingar med grundläggande uppgifter om syfte, metod och resultat (Bilaga 1 A).
    - Handlingar som har ett inomvetenskapligt värde, värde för annat forskningsområde, stort vetenskapshistoriskt, kulturhistoriskt eller personhistoriskt värde, eller som har stort allmänintresse (Bilaga 1 B).
    - Gallring får inte ske innan resultat redovisats, publicerats eller offentliggjorts, rimlig tid förflutit för granskning av data och verifiering av resultat, samt redovisning skett.
- (Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om gallring av handlingar i statliga myndigheters forskningsverksamhet (RA-FS 1999:1))

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

11

RA-FS 1999:1

Bilaga 1 A

Exempel på sådana handlingar som avses i 6 §:

- ansökan och beslut om beviljade medel
- protokoll eller motsv. anteckningar från styrgrupps- och/eller referensgruppsmöten
- beslut eller utlåtande av etisk kommitté eller av myndighet eller annat organ som enligt lag eller praxis har att meddela tillstånd för visst försök
- laboratorie- eller annan projektdagbok
- slutrapport
- andra rapporter och *papers*
- ekonomisk slutredovisning
- viktigare korrespondens

Bilaga 1 B

Exempel på sådana handlingar som avses i 7 §:

- handlingar som utgör särskilt omfattande primärmaterial, insamlat genom försök, mätningar, enkäter, intervjuer o.s.v., som är unikt eller som endast med stor möda kan återskapas
- register och databaser avseende data med särskilt hög täckningsgrad och kontrollerbarhet
- handlingar som belyser en vetenskaplig disciplins historiska utveckling
- handlingar som belyser den akademiska miljön i ett kulturhistoriskt perspektiv
- handlingar som belyser en bemärkt persons verksamhet
- handlingar rörande forskning som rönt stor uppmärksamhet i den allmänna debatten, eller som kan förväntas göra det när forskningsresultaten når vidare spridning

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

12

Etikprövning (1)

- **Krav på etikprövning av forskning som**
  - innefattar behandling av **känsliga personuppgifter** eller **personuppgifter om lagöverträdelser** och/eller
  - innebär ett fysiskt ingrepp, på såväl levande som avliden,
  - sker med en metod som syftar till att påverka en människa fysiskt eller psykiskt eller som innebär en uppenbar risk att skada forskningspersonen eller
  - utförs på biologiskt material från levande eller avliden människa och är spårbart.
- **Omfattar endast forskning**
  - vetenskapligt experimentellt eller teoretiskt arbete eller vetenskapliga studier genom observation, om arbetet eller studierna görs för att hämta in ny kunskap, och utvecklingsarbete på vetenskaplig grund,
  - inte sådant arbete eller sådana studier som utförs endast inom ramen för högskoleutbildning på grundnivå eller på avancerad nivå
- **Utförs i Sverige, helt eller delvis**
- **Möjlighet att få ett rådgivande yttrande avseende forskning som inte omfattas av lagen**

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

13

Etikprövning (2)

- **Etikprövningstillstånd kan förenas med villkor**
  - T.ex. krav på samtycke
- **Etikprövningstillstånd måste finnas innan forskningen inleds**
  - dvs. före rekrytering av forskningspersoner, insamling av data eller prover påbörjas
- **Forskaren**
  - ansvar för att forskningen sker efter etikprövning och enligt villkor i etikgodkännande
- **Lärosätet (forskningshuvudmannen)**
  - ansvar för att vidta åtgärder för att förebygga att forskning i den egna verksamheten utförs utan etikillstånd eller i strid med villkor i etikgodkännande.
- **Straffsanktionerat om det leder till att forskning faktiskt utförs i utan nödvändigt etikgodkännande eller i strid med villkor**

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

14

Forskningsdatabaser

- **Forskningsdatabaser är inte särskilt reglerat**
  - Undantag: LifeGene-lagen
- **Etikprövningstillstånd kan endast beviljas för viss forskning på forskningsdata**
  - Etikprövningstillstånd kan inte beviljas för uppbyggnaden av forskningsdatabaser
- **Forskningsdatabaser från tidigare forskning**
  - Allmän handling
  - Ska bevaras
  - Kan omfattas av sekretess
- **Återanvändning av data från tidigare forskning kräver nytt etikillstånd**

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

15

Dataskyddsförordningen (GDPR)

- **Grundläggande principer**
  - Laglighet, korrekthet och öppenhet
  - Ändamålsbegränsning
  - Uppgiftsminimering
  - Riktighet
  - Lagringsminimering
  - Integritet och konfidentialitet
  - Ansvarsskyldighet
- **Rättslig grund (art. 6)**
  - Samtycke (frivilligt, specifikt, informerat, otvetydigt/uttryckligt)
  - Behandlingen är nödvändig för att:
    - fullgöra ett avtal;
    - fullgöra en laglig skyldighet;
    - skydda den registrerades vitala intressen;
    - fullgöra en arbetsuppgift av allmänt intresse eller som ett led i myndighetsutövning; eller
    - tillgodose ett berättigat intresse hos den personuppgiftsansvarige, om inte detta intresse övervägs av de registrerades integritetsintresse (intresseavvägning).
- **Förbud mot behandling av känsliga personuppgifter och uppgifter om lagöverträdelse, om det inte finns särskilt stöd (art. 9 och 10)**
- **Krav vid överföring till tredje land**

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

16

Dataskyddsförordningen (GDPR)

- Grundläggande principer
  - Laglighet, korrekthet och öppenhet
  - Ändamålsbegränsning
  - Uppgiftsminimering
  - Riktighet
  - Lagringsminimering
  - Integritet och konfidentialitet
  - Ansvarsskyldighet
- Rättslig grund (art. 6)
  - Samtycke (frivilligt, specifikt, informerat, otvetydigt/uttryckligt)
  - Behandlingen är nödvändig för att:
    - fullgöra ett avtal;
    - fullgöra en laglig skyldighet;
    - skydda den registrerades vitala intressen;
    - fullgöra en arbetsuppgift av allmänt intresse eller som ett led i myndighetsutövning; eller
    - tillgodose ett berättigat intresse hos den personuppgiftsansvarige, om inte detta intresse övervägs av de registrerades integritetsintresse (intresseavvägning).
- Förbud mot behandling av känsliga personuppgifter och uppgifter om lagöverträdelse, om det inte finns särskilt stöd (art. 9 och 10)
- Krav vid överföring till tredje land

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

17

Känsliga personuppgifter (art. 9)

- Uppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiösa eller filosofiska uppfattningar, fackligt medlemskap, genetiska uppgifter, biometriska uppgifter, hälsa, sexualliv, sexuell läggning (art 9)
- Tillåtet att behandla känsliga personuppgifter bl.a. om:
  - **Uttryckligt samtycke**
  - Nödvändigt av hänsyn till ett **viktigt allmänt intresse** som har rättsligt stöd och som ska stå i proportion till det eftersträvade syftet, vara förenligt med det väsentliga innehållet i rätten till dataskydd och innehålla bestämmelser om lämpliga och särskilda åtgärder för att säkerställa den registrerades grundläggande rättigheter och intressen
  - Nödvändig för arkivändamål av allmänt intresse, **vetenskapliga eller historiska forskningsändamål** eller statistiska ändamål som har rättsligt stöd och som ska stå i proportion till det eftersträvade syftet, vara förenligt med det väsentliga innehållet i rätten till dataskydd och innehålla bestämmelser om lämpliga och särskilda åtgärder för att säkerställa den registrerades grundläggande rättigheter och intressen

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

18

Behandling av forskningsdata som innehåller personuppgifter inom forskning

- **Rättslig grund för behandling av personuppgifter**
  - Samtycke
  - Uppgift av allmänt intresse
- **Behandlingen av känsliga personuppgifter tillåtet för forskningsändamål om det omfattas av lämpliga skyddsåtgärder**
  - Krav på etikprövningstillstånd enligt etikprövningslagen är en sådan lämplig skyddsåtgärd
- **Känsliga personuppgifter kan också behandlas med samtycke**
  - frivilligt, specifikt, informerat, otvetydigt (uttryckligt)
  - högre krav på samtyckets utformning vid behandling av känsliga personuppgifter
  - inte frivilligt om det finns en betydande ojämlikhet mellan den registrerade och den personuppgiftsansvarige
  - *Obs! Det krävs fortfarande etikprövningstillstånd om det sker vid forskning*

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

19

Behandling av forskningsdata som innehåller personuppgifter inom utbildning

- **Rättslig grund för behandling av personuppgifter**
  - Samtycke
  - Uppgift av allmänt intresse
- **Känsliga personuppgifter kan behandlas med samtycke**
  - frivilligt, specifikt, informerat, otvetydigt (uttryckligt)
  - högre krav på samtyckets utformning vid behandling av känsliga personuppgifter
  - inte frivilligt om det finns en betydande ojämlikhet mellan den registrerade och den personuppgiftsansvarige
- **Viktigt allmänt intresse?**
  - Det saknas särskild reglering för behandling av känsliga personuppgifter inom utbildning

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

20

Upphovsrättsligt skydd för forskningsdata (1)

- **Upphovsrättslagen skyddar**
  - Konstnärliga och litterära verk (upphovsrätt), inkl. kartor samt även andra i teckning eller grafik eller i plastisk form utförda verk av beskrivande art
  - Närstående rättigheter, bl.a. databasskydd, fotografier och film
- **Formskydd**
  - Skyddar inte "verkets innersta kärna, dess ämne, motiv eller idé, och icke heller de tankar, erfarenhetsrön eller uppgifter om fakta som däri framläggas" (SOU 1956:25)
  - Jfr. oredlighet i forskning genom plagiat: "att en forskare använder andras texter, idéer eller arbeten utan att ge tillbörligt erkännande till ursprungskällan" (VR, God forskningssed, 2017)
- **Upphovsrätten tillfaller upphovsmannen**
  - Undantag för datorprogram i anställningsförhållanden
  - I anställningsförhållanden kan arbetsgivaren få nyttjanderätt enligt den s.k. tumregeln:
Arbetsgivaren får inom sitt verksamhetsområde och för sin normala verksamhet utnyttja sådana verk som tillkommer som ett resultat av tjänsteåligganden och särskilda åtaganden gentemot arbetsgivaren. Arbetsgivarens rätt avser utnyttjanden för de ändamål som kan förutses när verket tillkommer.

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

21

Upphovsrättsligt skydd för forskningsdata (2)

- **Forskning**
  - "vetenskapliga framställningar skyddas endast i den litterära form, i vilken de framlagts" (SOU 1956:25)
- **Forskningsdata saknar i många fall upphovsrättsligt skydd, men det finns undantag**
  - Översättningar / transkriberingar
  - Frågor i enkäter
  - Insamlade texter
  - Fotografier och filmer
- **Ev. upphovsrätt påverkar inte regler om handlingsoffentlighet och arkivskyldigheten**

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

22

Öppen tillgång till forskningsdata

- Forskningsdata från offentligt finansierad forskning ska vara möjlig att vidareutnyttja
- "så fri som möjligt och så begränsad som nödvändigt"
- EU-kommissionens rekommendation 2018/790
- FAIR-principerna
  - sökbara (Findable)
  - tillgängliga (Accessible)
  - interoperabla (Interoperable)
  - återanvändningsbara (Resusable)
- Datahanteringsplan

– Beskrivning av data	– Rättsliga och etiska aspekter
– Dokumentation och datakvalitet	– Tillgängliggörande och bevarande
– Lagring och säkerhetskopiering	– Ansvar och resurser

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

23

Tack!

Christian Olofsson
christian.olofsson@wallinlofsson.se
 076-623 03 04

Wallin/Olofsson
ADVOKATBYRÅ

24